

The background of the entire image is a photograph of a stained glass window. The panes are tall and narrow, featuring various colorful designs including abstract patterns and figures. A bright, intense light source, resembling the sun, is positioned on the right side, shining through the glass and creating a powerful starburst effect with rays of light radiating across the scene. The overall color palette is dominated by warm tones like gold, orange, and red, with cooler blues and greens interspersed in the glass designs.

JAN SCHEELE-GOEDHART

Nieuw mens worden

Waar christelijk geloven om draait

JAN SCHEELE-GOEDHART

Nieuw mens worden

Waar christelijk geloven om draait

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

Ontwerp en illustratie omslag: Bij Barbara
Lay-out binnenwerk: Gewoon Geertje

ISBN 978 90 435 4351 4
ISBN 978 90 435 4352 1 (e-book)
NUR 700
www.kokboekencentrum.nl

© 2025 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Nathan, Norah, Tobias, Hanna en Ronneika

*“Een nieuw geslacht zal hem dienen
en aan de kinderen vertellen van de Heer”
(Psalm 22:32)*

Inhoud

Inleiding	9
1. Nieuw mens worden?	19
INTERMEZZO 1: Hoe zit de Bijbel in elkaar?	36
2. Geloven: Invoegen in Gods geschiedenis	48
3. Geloven: Over spelregels en rolverdeling	73
4. Hoop: De grote toekomst van God	97
5. Hoop: De redding van mensen	109
6. Leven in liefde: De Tien woorden (1)	125
7. Leven in liefde: De Tien woorden (2)	143
INTERMEZZO 2: 2000 jaar christelijke kerk in vogelvlucht	159
8. Samen verder	171

Inleiding

Waar draait christelijk geloven om? En zou je daar op de een of andere manier iets van kunnen leren? Dit boek is ontstaan vanuit een verlegenheid met dat soort vragen; met 'leren' en 'kennis' in de kerk. Mijn eigen ervaring is, althans, dat veel mensen weliswaar trouwe kerkgangers zijn, maar eigenlijk niet zo goed weten wat ze nou eigenlijk geloven en zelfs niet weten wat het uit zou maken wat ze zouden geloven. 'Geloof' heeft voor veel mensen meer met 'gevoel' en/of met gewoonte te maken dan met 'weten'. Ongetwijfeld is dat niet in alle contexten op dezelfde manier het geval, maar het lijkt desondanks een brede trend.

In dit boek probeer ik, tegen die trend in, uiteen te zetten wat je in mijn ogen zou moeten weten om christelijk te kunnen geloven, en waarom dan. Ik denk dat 'weten' of 'kennis' integraal onderdeel zijn van geloven. In deze inleiding zet ik uiteen waarom ik dat denk en op welke manier ik daar in dit boek probeer vorm aan te geven. Voordat ik dat doe ga ik eerst in op wat ik zie als de achtergrond van die trend zelf.

Voorbij het afscheid van geloofskennis

Geloven heeft voor veel mensen weinig tot niets met kennis te maken. In mijn werk als dominee ben ik regelmatig in gesprek met mensen bij wie dat blijkt. Als ik die observatie probeer te duiden, onderscheid ik een aantal verschillende factoren. Er is, om mee te beginnen, al jarenlang een beweging te zien die meer aandacht vraagt voor de rol van het gevoel en van het dagelijks leven in het geloof. Dat lijkt mij een positieve beweging, tegen de misvatting dat geloof vooral het aanhangen van bepaalde intellectuele overtuigingen is.

Gepaard met die beweging gaat echter vaak een min of meer bewuste afwijzing van het hele idee van een geloofsleer. Mensen hebben veel dingen losgelaten van wat ze ooit geleerd is als het om geloven ging en hebben vervolgens niet echt het idee dat ze daar iets aan missen. Zoals een kerkenraadslid het ongeveer formuleerde: *‘We weten allemaal heel goed wat we niet meer geloven, maar eigenlijk niet wat we dan wel geloven.’* Voor een deel gaat dat om de inhoud van wat geleerd is; mensen hebben moeite gekregen met het idee dat een ander voor mijn schuld kan boeten, met de toorn van God, met het idee van een leven na de dood, een hemel en een hel, met Gods voorzienigheid vis-à-vis de ellende in de wereld, enzovoorts.

Daar gebeurt iets met de inhoud van het geloof, maar mijn indruk is dat er meer nog gebeurt op een ander niveau: met de rol van kennis in het geloof. ‘Vroeger,’ zeggen mensen dan, ‘moest ik dit geloven’, dat wil zeggen, ik moest maar aannemen dat het zo was en daar

mocht ik verder geen vragen bij stellen. Daar zit de al dan niet uitgesproken suggestie in dat ‘geloven’ bestond in het voor waar houden van een set leerstellingen, en dat dat ‘voor waar houden’ de voorwaarde was voor het doorbrengen van de eeuwigheid in de hemel. Dat is heel cru geformuleerd, maar mijn indruk is dat veel mensen het zo hebben meegekregen – en dat ze dat idee vervolgens hebben afgewezen. Tegen deze achtergrond vind ik dat heel begrijpelijk, hoewel ik ook denk dat het niet helemaal recht doet aan de intenties van vorige generaties.

De consequentie van die afwijzing is echter dat de functie van kennis in het geloofsleven onduidelijk geworden is. Kennis van het geloof, verdieping in wat het betekent, lijkt een soort hobbyproject geworden: leuk voor de enkeling, zoals er anderen zijn die zich met liefde en overgave verdiepen in muziekgeschiedenis, maar voor een gelovig leven heeft het eigenlijk geen waarde om er iets van te weten. Niet alleen zijn mensen dus onzekerder geworden over wat ze geloven, en zeker minder stellig, het is voor velen ook onduidelijk waarom het van belang zou kunnen zijn om iets te leren over de inhoud van het geloof. Geloofskennis voelt voor veel mensen als losgezongen van en niet van belang voor het gewone leven.

Dat heeft direct ook consequenties voor de geloofsoverdracht. Veel mensen die er zelf met zo’n ongedefinieerder geloof in zitten, blijven desondanks van harte verbonden met God en met de kerk. Het probleem is echter dat er in zo’n geval zo weinig over te dragen is. Voor een nieuwe generatie is ‘we weten het allemaal ook niet zo goed’ niet

direct een aansprekende boodschap. En natuurlijk is God groter dan menselijke taal en begrippen, maar een God en een geloof waar niets over te zeggen valt, zijn nietszeggend.

Eenzelfde onzekerheid over de waarde van kennis proef ik ook in veel kerkelijke lesmethodes. Sinds ik een jaar of wat geleden voor het eerst catechisatie gaf, is mijn bewondering voor de Heidelbergse Catechismus wat dat betreft eigenlijk alleen maar toegenomen. Wat je er verder ook van vindt, de catechismus legt gelijk in het begin een kraakhelder onderwijsprogramma op tafel. Er is de *enige troost in leven en in sterven* (vraag 1), en om (vraag 2) daardoor getroost te leven en te sterven moet je drie dingen leren: ellende, verlossing en dankbaarheid. Dat is het kader voor alles in de catechismus wat volgt qua onderwijs. Drie dingen zijn er die je moet weten en je moet ze weten omdat je daarin troost kunt vinden, eeuwige troost nog wel. Kom daar maar eens om in moderne catechetische programma's – voor iedere les moet op microniveau opnieuw de relevantie van de te leren kennis worden beargumenteerd, maar een overkoepelend perspectief op de functie van de te leren stof ontbreekt.

Wat mij betreft is dat een onbevredigende situatie. Misschien zijn we in deze tijd minder stellig in het doen van geloofsuitspraken – en dat lijkt me niet onterecht – en misschien resoneert de taal waarin vorige generaties het geloof verwoord hebben bij ons niet, helemaal zonder taal en zonder kennis gaat het niet. Dat geldt, denk ik, des te sterker als kerk in een minderheidspositie. Enigszins

weten wat het inhoudt om christelijk te geloven is, ondanks alle nuance en onzekerheid waarmee dat omgeven is, onontbeerlijk.

Wat moet ik weten om...?

Tegen die achtergrond heb ik in dit boek gezocht naar een verwoording van de hoofdlijn van het christelijk geloof die niet alleen aan anderen uit te leggen is, maar waaruit ook als vanzelf duidelijk wordt waarom je die zou moeten kennen. 'Wat moet ik weten om...?', is die vraag in de Heidelbergse Catechismus waarop geantwoord wordt met een lesprogramma. Ik heb in dit boek geprobeerd zo'n zelfde antwoord te geven. Het is een interpretatie van het geloof op zo'n manier dat het, hopelijk, onderwijsbaar is. Dat wordt het echter nooit helemaal – hoofdstuk 1 zet wat kanttekeningen bij het idee dat je geloven zou kunnen leren. Het is een verwoording, in zekere zin ook een persoonlijke, maar wel een gestileerde en geordende verwoording.

Bij het verwoorden van het geloof heb ik in dit boek aangesloten bij de drie hoofdingrediënten van het klassieke kerkelijke onderwijsprogramma: de Apostolische geloofsbelijdenis, het Onze Vader en de Tien woorden. In het boek kader ik die drie in in wat je 'geloven' (Geloofsbelijdenis), 'hopen' (Onze Vader) en 'liefhebben' (Tien woorden) zou kunnen noemen. Ik denk dat het leren en begrijpen van die drie kernteksten in een zinvol perspectief je al een heel eind helpt in het verstaan van wat het betekent om christelijk te geloven.

Niet voor niets gebruik ik regelmatig het werkwoord 'gelooven' in plaats van het zelfstandig naamwoord 'geloof', en hetzelfde met 'hoop' en 'liefde'. Als het gaat om het verwoorden van de inhoud van wat geloofd wordt, zou het zelfstandig naamwoord 'geloof' natuurlijk ook passend zijn. Door de werkwoorden te gebruiken, benadruk ik echter dat 'gelooven' een levenspraktijk is: iets dat gedaan wordt. In dit boek verwoord ik de praktijk van het leven in verbondenheid met de God van Jezus Christus aan de hand van de drie woorden *gelooven*, *hopen* en *liefhebben*.

Bij het uitwerken en verwoorden daarvan heb ik een aantal accenten gelegd. Eén daarvan is dat ik ietwat wegstuur van het verwoorden van geloof als een doorleefde, authentieke, persoonlijke relatie met God. Dat is misschien een beetje reactionair, maar in mijn ogen dan nog steeds een reactie die goed te beargumenteren is, zowel vanuit de Bijbel als op grond van waarnemingen in de praktijk. Om met dat laatste te beginnen: ik kom meer en meer tot de overtuiging dat het een vorm van uiteindelijk funeste menselijke hoogmoed is om te verwachten dat er altijd diep-authentieke ervaringen bij geloof horen. Niet dat het niet mooi is om wel een diepdoorleefde geloofs-ervaring te kennen, maar het is wat mij betreft een ongezonde overschatting van de menselijke ziel om te verwachten dat die doorleefde ervaring er structureel is. Mensen lopen daarop stuk, omdat hun innerlijk niet of niet altijd meekomt.

Daar komt bij dat die hele beweging naar het authentieke en persoonlijke ook bijdraagt aan de privatisering

van het geloof, en daarmee aan de niet-overdraagbaarheid. Het hebben van diepe persoonlijke ervaringen kan je niet (aan)leren en het is ook bijna per definitie irrelevant voor de wijdere wereld. Het valt mij op dat wat dat betreft het accent bij veel gelovigen verschoven is. Vaak is – onuitgesproken – niet meer wat God doet of gedaan heeft het belangrijkste, maar gaat het om wat mensen doen en om wat ik ervaar. Dat patroon krijgt in het ene deel van de kerk vorm doordat het menselijke daden zijn die de wereld een beetje beter moeten maken en in het andere doordat het mijn persoonlijke relatie met Jezus is waardoor ik gered word.

In dit boek probeer ik die twee, Gods handelen en ons leven in antwoord daarop, bij elkaar te houden. Het gaat primair om wat God doet en gedaan heeft, en wat dat is kan je leren. En, met de nodige voorzichtigheid, omdat God voor mensen nooit volledig begrijpelijk is, kan je dat proberen van binnenuit te begrijpen. Juist dat God op een bepaalde manier bezig is met deze wereld vraagt vervolgens om een daarbij passend leven van mensen, en ook daar valt in zekere zin iets over te leren. Dat menselijke antwoord staat echter altijd op een lager plan dan Gods oorspronkelijke werk.

Als het om geloof gaat is er vaak sprake van nog een andere tweedeling: aan de ene kant zijn er gelovigen die het accent leggen op de eeuwigheid bij God en aan de andere kant zijn er even gelovige mensen die het accent leggen op het hier en nu. Vaak wordt dat gedaan op een wederzijds exclusieve manier: het gaat in het geloof of om

het één, of om het ander. Ik heb geprobeerd de beide kanten van die tweedeling te honoreren: als God in Jezus Christus de dood heeft overwonnen is het anders leven in het hier en nu. Het feit dat Jezus is opgestaan geeft zelfs aan regenachtige novemberdagen een gouden glans.

Mijn inzet met dit boek is om een breed-oecumenisch georiënteerde uiteenzetting van de betekenis van 'christelijk geloven' te schrijven. Zelf ben ik echter qua geloofsachtergrond protestant, wit, man, Nederlands, en dan nog van gereformeerde snit. Het is onvermijdelijk dat die persoonlijke geloofskleur ook op verschillende plekken in het boek doorschemert. Ik heb geprobeerd om, waar het boek expliciet ingaat op andere kleuren dan de mijne, die in hun eigenheid recht te doen. Ik hoop dat dat voldoende gelukt is.

Bij het schrijven van dit boek heb ik een brede doelgroep voor ogen gehad. Als verwoording van de betekenis van christelijk geloven is het allereerst geschreven voor allerlei vormen van geloofsonderwijs en -overdracht. Daarnaast heb ik geschreven met in mijn achterhoofd de grote groep hierboven beschreven kerkgangers die wel betrokken zijn, maar die niet zo goed meer weten wat ze geloven. En tot slot heb ik ook geprobeerd te schrijven voor de grote groep spiritueel geïnteresseerde niet-kerkgangers. Er is een hoop te krijgen op de markt voor zinging en spiritualiteit; dit boek verwoordt, denk ik, wat christenen op die markt in de aanbieding hebben (gratis en voor niets). In elk geval heb ik met deze doelgroepen in m'n hoofd geprobeerd te schrijven zonder dat voorkennis

van Bijbel of geloof of christelijke traditie verondersteld wordt.

Omwillen van de leesbaarheid heb ik ervoor gekozen om geen voetnoten of verwijzingen op te nemen en om vrijwel nergens in de tekst te verwijzen naar het werk van anderen. Desondanks ziet een beetje theologisch geschoolde lezer snel genoeg waar mijn inspiratiebronnen voor deze opzet liggen. Genoemd of ongenoemd: ere wie ere toekomt.

Dankwoord

Dit boek is gegroeid uit een serie avonden, bedoeld als belijdeniscatechisatie, in de Protestantse Gemeente Vijfhuizen. Mijn eerste woord van dank gaat daarom uit naar Saskia, Mieke en Nel, die hebben meegedaan in de try-out van een eerste versie hiervan en in het onderlinge gesprek dat we erover voerden hebben geholpen om het materiaal aan te scherpen. Dank ook verder aan de kerkenraad in Vijfhuizen voor de herkenning van de observatie dat 'we het allemaal niet zo goed meer weten' en voor de stimulans om in die context het geloof opnieuw te verwoorden.

Dank aan de meelezers die mij met hun reacties geholpen en gestimuleerd hebben om dit boek verder uit te werken en aan te scherpen. Dank aan Martine Oldhoff voor het meelesen met het eerste hoofdstuk en voor de stimulans die daarvan uitging om met dit boek verder te gaan. Dank aan Ronelle Sonnenberg en Bert de Leede voor het lezen en aanscherpen van het manuscript. Dank ook aan Peter Gorter van KokBoekencentrum voor de enthousiaste en stimulerende begeleiding in het uitgeeftraject.

Ook een kort persoonlijk dankwoord. Dank aan Liesbeth, voor alles op de weg die we al ruim twintig jaar samen gaan. Voor zover ik in mijn leven al een beetje nieuw mens geworden ben (en voor zover dat mogelijk is, zie hoofdstuk 1), heb jij daar een grote rol in gespeeld. Veel dank daarvoor.

Dit boek is opgedragen aan onze kinderen. Bij geloofs- onderwijs en geloofsoverdracht ben ik niet alleen in professionele zin betrokken, maar ook in de heel persoonlijke zin dat ik probeer jullie op deze weg voor te gaan. Wie weet dat dit boek op termijn ook voor jullie op die manier vruchtbaar is en ik hoop dat het op deze manier ook voor veel anderen vruchtbaar mag blijken.

En tot slot: *solī Deo gloria*.

Pasen 2025

Jan Scheele-Goedhart

Van christelijk geloven knap je op

We weten vaak wat we *niet* meer geloven, maar wat geloven we dan *wel*? Theoloog Jan Scheele-Goedhart laat het christendom opnieuw schitteren door te laten zien waar het christelijk geloven om draait. Hij ontvouwt hoe je christen wordt en blijft. Daarnaast laat hij zien dat christelijk geloven bevrijdt uit de draaimolen van het ego en je helpt jouw plek te vinden in Gods grote verhaal. *Nieuw mens worden* is een helder boek voor zoekers en gemeenteleden die verlangen naar inhoud zonder opsmuk.

Jan Scheele-Goedhart is predikant van de protestantse gemeente te Vijfhuizen. Naast zijn werk is hij bezig met een promotieonderzoek aan de PThU naar de relatie tussen geloven en werk. Ook schrijft hij voor *De Nieuwe Koers*.

ISBN 978 90 435 4351 4 • NUR 700

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT